

Роль профспілок у регулюванні соціально-трудових відносин та формуванні державної політики (на прикладі Австралії)

Постановка проблеми

У всьому світі профспілки та робітничі партії на сьогодні переживають певну інституційну кризу.

Намагання робітничих партій стати catch-all-party призвело до приєднання до їхніх програм ідей правого ідеологічного спектра (наприклад, широкий захист прав власності найманих працівників), водночас дещо розмивши рамки їхніх програм і дезорієнтувавши виборця у довготерміновій перспективі. Проте названі кризові явища свідчать не про рух до занепаду, а про нові можливості інституційного переформатування агентності профспілок та робітничих партій у суспільно-політичних відносинах. Як стверджує Марсель Линден, тиск знизу (через конкурентні мережі та моделі альтернативних дій) буде дуже важливим фактором у визначенні позитивного результату участі профспілок у цьому процесі [15, р. 208].

На нашу думку, досвід профспілкового руху в Австралії буде корисним у сучасних дискусіях про роль профспілок у політичному процесі.

Найстарішою політичною партією у Австралії є лейбористська, що засвідчує вагому роль робітничого руху у політичному житті країни та його значення, що зберігається досі у політичній системі. Професійні спілки складають кістяк Австралійської лейбористської партії, мають визначний вплив на формування політики партії, подання кандидатів на державні пости, виступаючи основним джерелом фінансування партії.

Перший у світі уряд більшості лейбористської партії на національному рівні було сформовано 1910 року Лейбористською партією Австралії. А ще раніше, 1856 року, об'єднання робітників-будівельників в Австралії, завдяки організованим протестам, одні з перших в світі домоглися восьмигодинного робочого дня без втрати у заробітній платі [27, р. 57]. Отже, досвід профспілкового руху, агентність його учасників у процесах соціальних змін, регулюванні соціально-трудових відносин у Австралії багато в чому є показовим, зокрема за характеристиками динаміки та організованості участі працівників у формуванні державної політики.

Аналіз останніх публікацій за проблематикою та визначення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проблематика дослідження учасницької ролі профспілок у регулюванні соціально-трудових відносин та формуванні державної політики постала предметом дослідження праць багатьох вітчизняних вчених, зокрема О. Борисова, О. Дороніної, С. Запари, Л. Мокрої, О. Піфко, Т. Семигіної, Н. Тарасенко. Високо оцінюючи їхні здобутки щодо аналізу профспілок як суб'єктів політичних відносин, варто наголосити, що розробки цих учених зосереджувались, в основному, на вивченні вітчизняних реалій. Інша група вчених вивчали дане питання на прикладі країн Європейського Союзу (А. Мельник, Н. Кирич, О. Погайдак). Питання дослідження австралійського досвіду діяльності профспілок є порівняно новим для вітчизняної політологічної науки.

Формулювання цілей. Мета статті: проаналізувати досвід агентності профспілок у процесах врегулювання соціально-трудових відносин та участі у розробці державної політики (кейс Австралії).

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Історія руху робітників у Австралії розпочинається на початку XIX століття. Наприкінці XIX століття до його організованого ядра належали промислове (союзи) та політичне крило (Австралійська лейбористська партія). Значна частина профспілок в Австралії приєднані до Австралійської

ради профспілок: є досить потужними за масштабом та кількістю членів організаціями. Ідеологічний спектр політичних поглядів профспілок різний – це комуністи, соціалісти, навіть правоцентристи. Але абсолютна більшість профспілок в Австралії є афілійованими (колективними) членами Австралійської лейбористської партії.

Станом на кінець 2013 року було 1,7 мільйонів членів профспілок (17 % усіх працівників) [10], з них понад дві третини (68 %) були членами протягом п'яти і більше років. Членство у профспілках поступово зменшується протягом останніх років (наприклад, 1983 року – 2376,9 тис., 2002-го – 1 833,7 тис., 2013-го – 1 700 тис.) [10], однак тенденції зменшення не такі значні, як тенденції пониження членства у політичних партіях загалом.

Австралійська лейбористська партія приймає активну участь у формуванні загальнодержавної та регіональної політики. Для політичної системи Австралії притаманна так звана «система двох з половиною партій». Як засвідчує історія, найчастіше коаліцію формувала Ліберальна партія разом з невеликою Національною партією – це дві правоцентристські партії Австралії. Лейбористська партія, ідеологічною основою якої є соціал-демократична ідеологія, формувала уряд з 2007-го до 2013 року. Наразі Лейбористська партія є членом конфедерації соціал-демократичних центристських партій – Прогресивного Альянсу.

У першій половині XIX століття законодавство в Австралії вимагало покірності та лояльності від робітників до свого роботодавця за контрактом. У разі порушення договору або непокори працівників часто піддавали кримінальному покаранню, зокрема з ув'язненням та каторжними роботами. Заклики до страйку вважалися як порушення контракту з обтяжливими умовами. У 1800-ті роки більшість вікторіанців працювали до 14 годин на день – шість днів на тиждень. Не було лікарняних листків, відпусток, і роботодавці могли звільняти працівників у будь-який час, не озвучуючи причин [18]. У другій половині XIX століття ситуація повільно лібералізувалася. Через нормативні новації британського закону про

профспілки 1871 року та закон про захист майна 1875-го профспілки були легітимізовані [11]. Перший закон про профспілки Великобританії 1871 року забезпечив правовий статус профспілок.

Ремісничі профспілки в Австралії почали організовуватися на початку ХІХ століття як об'єднання висококваліфікованих міських робітників, які прагнули створити профспілку, збільшити низьку заробітну плату та зменшити кількість годин робочого дня.

1916 року було прийнято вікторіанський закон про вісім годин, що гарантував восьмигодинний день широкому колу працівників. На практиці в Австралії восьмигодинний робочий день не став реальністю до 1920-х років. Однак подальші організовані кампанії та боротьба профспілок посприяли тому, що в громадській думці тема прав робітників постійно звучала резонансно. Внаслідок Арбітражний суд Співдружності ухвалив 40-годинний п'ятиденний робочий тиждень на національному рівні, починаючи з 1 січня 1948 року.

Рада з питань торгівлі та праці Сіднея була утворена вісьмома профспілками 1871 року. Об'єднана рада з питань торгівлі та праці Південної Австралії має історію, що починається з 1884 року. Зважаючи на розростання профспілкового руху, в Австралії для захисту своїх прав почали організовуватися менш кваліфіковані працівники – сільські робітники. Великі робітничі страйки мали місце в Австралії у 1890-х роках. Страйк шахтарів «Broken Hill» 1892-го зазнав краху після арешту кількох лідерів страйків і судів за «протизаконну змову та розпал бунтів», визнаних винними і засудженими до позбавлення волі [14, р. 158 – 159].

1894 року робітники, що займалися стрижкою овець в Квінсленді, виступили проти поганих умов праці та низької заробітної плати. Страйк був розігнаний з використанням поліції.

Кожен з цих промислових конфліктів розглядався як деморалізуючий удар для робочого руху. Вільям Лейн та багато інших лідерів шукали притулку в будівництві нового суспільства під назвою «Нова Австралія» в

Парагваї (Південна Америка). Інші активісти робочого руху, деморалізовані прямими діями органів влади, звернулися до політичних кроків та домагалися обрання до колоніальних парламентів. Їхні організовані дії зумовили початок процесів формування Австралійської лейбористської партії. Першими загальними виборами, успішними для лейбористів, були вибори в Новому Південному Уельсі 1891 року, де вони отримали 35 з 141 мандатів. На виборах у Південній Австралії 1893-го Об'єднана лейбористська партія на чолі з Джоном Макферсоном виграла 10 з 54 місць. Це дозволило сформувати ліберальний уряд Чарльза Кінгстона, витіснивши консервативний уряд Джона Даунера [19].

На початку XX століття тільки в Сіднеї тисячі профспілок, що представляли до семидесяти різних спілок, брали участь у різних парадах та ходах, актуалізуючи питання захисту своїх прав та протекціонізму національного виробника.

Австралія здобула репутацію «раю робочої людини». Деякі роботодавці намагалися підірвати профспілки, імпортуючи китайську робочу силу. Це призвело до природнього супротиву організованого профспілкового руху в Австралії та відповідного впливу на розробників державної політики. Внаслідок на регіональному рівні всі колонії поступово почали обмежувати китайську та іншу азіатську імміграцію. Це було основою політики так званої «Білої Австралії», заснованої на централізованому промисловому арбітражі, певній державній допомозі – особливо для первинних галузей промисловості, яка зазнає лише окремих змін у другій половині XX століття.

Зростання цукрової промисловості в Квінсленді в 1870-х роках призвело до пошуку робітників, готових працювати в тропічних умовах. Залучення «небілої» робочої сили для дешевого працевлаштування (зазвичай, шляхом обману чи викрадення) у 1870-х і 1880-х роках викликало низку протестів профспілкового руху проти іноземної праці. Аргументи австралійських профспілкових союзів полягали в тому, що азійці та китайці претендують на робочі місця білошкірих людей, погоджуються працювати

на «нестандартну» зарплату, відмовляються від об'єднання, чим суттєво знижують умови праці робітників загалом.

Заперечення проти цих аргументів здебільшого виходили від заможних власників земель у сільській місцевості [16]. Останні наголошували, що без праці азійців у тропічних районах від території Квінсленду доведеться відмовитися [12]. Незважаючи на ці заперечення щодо обмеження імміграції, між 1875 та 1888 роками, під впливом організованого профспілкового руху, всі колонії Австралії прийняли законодавство, яке унеможливлювало всю подальшу китайську імміграцію [12]. 1895 року було досягнуто низку домовленостей щодо подальшого збільшення цих обмежень після міжколоніальної конференції прем'єр-міністра, де всі колонії погодилися поширити обмеження на в'їзд на всі небілі раси.

Британський уряд у Лондоні не був задоволений законодавством, яке дискримінувало певні суб'єкти його імперії, але вирішив не забороняти прийняті закони. 1897 року колоніальний секретар Джозеф Чемберлен пояснив: «Ми розуміємо порив цих колоній у тому, що в'їзд іноземців серйозно заважатиме законним правам працездатного населення» [20]. Уряд Бартонна, який прийшов до влади після перших виборів до парламенту Співдружності 1901 року, був сформований Протекціоністською партією за підтримки Австралійської лейбористської партії. Підтримка лейбористської партії залежала від обмеження імміграції, що відображало погляди Австралійського союзу робітників.

Згідно із законом про примирення та арбітраж 1904 року всі профспілки мали пройти процедуру реєстрації. Профспілки почали виразно диференціюватися за двома напрямками:

- 1) торговельні об'єднання – тих, хто займався торгівлею на робочому місці;
- 2) промислові союзи, що організували всіх робітників в один великий союз, який потім міг би проводити страйк у всьому суспільстві та мирно впроваджувати соціал-демократичні ідеї.

І в складі торговельних, і в складі промислових союзів були радикальні представники, але організаційних чи ідейних конфліктів між обома організаціями не було. Загальний страйк у Брісбені 1912 року показав об'єднану силу робочого руху, що ефективно функціонував як альтернативне соціальне управління протягом п'яти тижнів, дещо підриваючи владу консервативного уряду.

Тотальну перемогу лейбористів під керівництвом Ендрю Фішера на федеральному рівні було отримано 1910 року, наслідком чого став перший національний уряд лейбористської більшості у світі. Уряд Фішера зміг прийняти 113 актів за три роки, здійснив багато реформ, зокрема у питаннях соціального забезпечення: встановлення пенсій за віком та втратою працездатності, виплати допомоги за вагітністю та пологами, виплати компенсації працівникам тощо).

Робітничий рух в Австралії сприяв тому, що у країні не було введено призову під час Першої світової війни, хоча країна брала участь у воєнних діях. Наприкінці Першої світової війни в Австралії відбулася низка основних промислових та політичних акцій, які загрожували стабільності суспільства. 1920 року групою радикалів була створена Комуністична партія Австралії. Ця партія почала претендувати на вплив щодо діяльності профспілок.

1921 року членство у профспілках становило 703 000, досягши свого апогею 1927-го, коли 47 % працівників (15 % усього населення) були членами профспілок [13]. Під час Великої депресії права безробітних захищали союзи для безробітних.

Коли Австралія наближалася до Другої світової війни, профспілки та робітники продемонструвати активність у страйкових діях з політичних питань – в цьому разі вивезення чавуну до тодішньої військової агресивної Японії. Після Другої світової почали створюватися групи у професійних спілках для протидії впливу комуністів. У період між 1950-х та 1960-х років членство у профспілках стабільно розвивалося та йшло в ногу зі зростанням робочої сили.

Упродовж 1980-х років Австралія пережила поштовх до економічних реформ, що охоплюють дерегуляцію ряду раніше регульованих ринків, разом з ринком праці. На цьому закінчилося майже століття централізованих виробничих відносин, що визначали заробітну плату.

Протягом 1990-х років посилювався тиск на реформи виробничих відносин, спрямовані на зменшення промислової потужності австралійських профспілок. Це позбавляло введення австралійських угод про робоче місце – індивідуальних договірних угод про оплату праці, зменшення мінімальних умов, що містяться в промислових преміях. З 2005 року зміни у промисловому законодавстві продовжували зменшувати колективну переговорну силу профспілок. У травні 2005 року уряд Говарда оголосив про зміни у виробничих відносинах – відомі як WorkChoices. Це законодавство отримало широку критику з боку австралійського союзного руху, багатьох релігійних і громадських груп та (значною мірою, але не широко повідомляється) Міжнародної організації праці, членом якої є Австралія.

Законодавство WorkChoices було замінено законом про чесну роботу 2009 року, що суттєво поліпшував умови для найманих працівників.

Як засвідчує проаналізований кейс Австралії, структура можливостей участі профспілок у врегулюванні соціально-трудових відносин та формуванні державної політики не є статичною. Динаміка внутрішнього та зовнішнього політичного, економічного чи соціального середовища значна, і профспілки мають адаптивно реагувати на її нові тенденції та не бути пасивними в цьому процесі.

Звісно, нові можливості відкривають напрямки для політичних дій, але профспілкам не завжди варто очікувати ці можливості. Адже самі профспілки можуть стати творцями нових тенденцій. Профспілки мають значний потенціал впливу як на інституційний дизайн політики (діяльність Лейбористської партії, яку заснували профспілки, переконує у цьому), так і на загальний контекст державної політики, «вирівнюючи» її векторність до

забезпечення ширшої соціальної справедливості через лобіювання імплементації ідей соціал-демократичного ідеологічного спектра.

Кейс Австралії засвідчує, що профспілки можуть результативно скористатися можливостями для якісних процесів самовдосконалення політики, які виникають зі зміни в економічному контексті. Профспілки суттєво вплинули на протекціоністський характер державної політики. Відчутним виявився вплив профспілок на характер торговельної політики: під час переговорів, у пункті затвердження чи підписання, у процесі ратифікації та/або імплементації необхідного законодавства.

Не можна не відзначити вагому роль профспілок у формуванні громадського дискурсу та буденної політичної свідомості. Профспілки мають величезні спроможності актуалізувати певні проблемні питання у громадській думці. На думку вчених, навіть там, де профспілки мають обмежений доступ та спроможність, вони все одно можуть мати вплив.

Профспілки мали змогу чинити тиск на порядок денний уряду, при потребі скандалізувати про фасадність демократичного процесу. У будь-якому разі, активність профспілок сприяє підвищенню обізнаності громадськості щодо трудового законодавства, економічної політики та низки інших питань: через громадські слухання, засоби масової інформації, моніторинг стану та реалізації домовленостей у призмі соціального партнерства.

Здатність профспілок мобілізувати прямі дії є визначальним фактором у потенційному застосуванні ними ресурсу участі для допуску своїх представників на державні посади. Такі стратегії як соціальний діалог, лобіювання, подання, громадські слухання були ефективнішими, коли супроводжувались міцною мобілізацією членів профспілки та широкою громадськістю у формі публічного протесту. Наявність стратегій прямої дії залежить від спроможності профспілок до розробки узгодженої позиції з питань торгівлі, здатної мобілізувати широку підтримку членів. Відтак, у

цьому процесі матиме значення сформована кооперативна культура членів профспілок.

Гегемонія неоліберальної вільної торгівлі також може домінувати у партійній риторичі у різні історичні переходи. Профспілки повинні діяти гнучко та адаптивно, постійно працюючи над нарощенням підтримки як серед потенційних політичних союзників, так і загалом у суспільстві. Сучасне складноструктуроване суспільство ставить перед профспілковими активістами вимоги розвинених управлінських, комунікативних компетентностей, вміння аналізувати суспільно-політичні та економічні процеси, творчо застосовувати накопичений досвід, приймаючи рішення в складних ситуаціях продовжувати вести конструктивний діалог з роботодавцями та представниками влади навіть у конфліктних питаннях.

Висновки і перспективи подальших досліджень.

Відносини між профспілками та органами державної влади будуються на основі незалежності й соціального діалогу.

Накопичений профспілками Австралії досвід роботи в умовах демократії відповідає інтересам працівників усіх категорій, захисту їхніх прав у діалозі з власниками капіталу. Профспілки в Австралії впродовж історії становлення її державності та на сучасному етапі посідають гідне місце у суспільно-політичних відносинах, довели свою агентність та впливовість з огляду на структурну високоорганізованість.

Соціальне партнерство в Австралії сприймається як компонент державної політики, що сприяє поєднанню економічного росту і соціальної справедливості. Як засвідчив досвід Австралії, питання соціальної стабільності можна результативно вирішити за умови участі організацій громадянського суспільства (профспілок) у розробці та громадському контролі за впровадженням державної політики. Практика соціального партнерства у регулюванні трудових відносин сприяє розбудові цивілізованого ринку праці, що недвозначно впливає на розвиток сильного громадянського суспільства.

Потужні традиції робітничого руху впливають на вагомість суб'єктності профспілок у політичному процесі Австралії і на сьогодні, що важливо для забезпечення прав і свобод громадян та безперервності цього процесу. Тому кейс Австралії буде цікавим для дослідників-політологів у майбутніх наукових розвідках.

Список використаних джерел:

1. Андрушків Б. Організація співпраці профспілок з політиками як вектор удосконалення управління суспільством / Б. Андрушків, Н. Кирич, О. Погайдак // Review of transport economics and management. – 2019. – № 2(18).
2. Андрушків Б. Регіональні профспілки України – рецидив тоталітарного минулого чи дієвий інструмент соціально-економічного захисту працюючих незалежної держави? – Тернопіль: Лібра-Тера, 2005. – 420 с.
3. Дороніна О. Проблеми та перспективи діяльності профспілок щодо забезпечення гідної праці в Україні // Бізнес Інформ. – 2013. – № 9. – С. 202 – 207. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2013_9_34.
4. Запара С. Роль профспілкової організації в системі вирішення трудових спорів в Україні // Науковий вісник Ужгородського національного університету : Серія: Право / гол. ред. Ю.М. Бисага. – Ужгород : Гельветика, 2013. – Вип. 22. – Т.1. – Ч.1. – С. 146 – 150.
5. Історія, сучасний стан та перспективи профспілкового руху у світі: 3б. матеріалів II Всеукр. наук.-практ. конф. (5 червня 2019 року) [Борисов О.С., Вopілов О. М., Ївженко Ю. В.; за заг. ред. д.ф.н., проф. Буяшенко В. В.]. – Київ: Четверта хвиля, 2019. – 62 с.
6. Мельник А. Роль профспілкового контролю в здійсненні нагляду й контролю за дотриманням трудового законодавства / А. Мельник // Юридичний вісник. – 2014. – № 5. – С. 233 – 238.

7. Мокра Л. Профспілки як класичні групи інтересів в Україні // Політологія, Соціологія, Філософія. – 2010. – Вип. 14. – С. 103 – 106.
8. Піфко О.О. Конституційно-правові засади організації та діяльності професійних спілок в Україні та країнах ЄС: порівняльно-правове дослідження. Дис. ... доктора юридичних наук, Ужгород 2019.
9. Тарасенко Н, Профспілки в Україні як чинник соціально-політичного розвитку: історичний досвід, сучасний стан і перспективи [Електронний ресурс] / Н. Тарасенко //Резонанс. – 2016. – № 62. – С. 3 – 15. – Режим доступу: <http://nbuviar.gov.ua/images/rezonans/2016/rez62.pdf>.
10. Australian Bureau of Statistics, Cat No. 6310.0: SUMMARY OF FINDINGS, <https://www.abs.gov.au/ausstats/abs@.nsf/mf/6310.0>
11. Employers and Workmen Act, 1875, <http://www.irishstatutebook.ie/eli/1875/act/90/enacted/en/print>.
12. Griffiths, Phil (4 July 2002). "Towards White Australia: The shadow of Mill and the spectre of slavery in the 1880s debates on Chinese immigration" (RTF). 11th Biennial National Conference of the Australian Historical Association.
13. History. Australian Council of Trade Unions <https://www.actu.org.au/about-the-actu/history>.
14. Kearns, R.H.B. 1982, The Mines of Broken Hill, Broken Hill, A Pictorial History, Broken Hill Historical Society, Broken Hill.
15. Linden, M. van der. Global Labour: A Not-so-grand Finale and Perhaps a New Beginning. In: Global Labour Journal, 20167(2), pp. 201-210.
16. Markey, Raymond (1 January 1996). «Race and organized labor in Australia, 1850–1901». Highbeam Research.
17. McGuire Donna and Scherrer Christoph Developing a labour voice intrade policy at the national level. 2010 https://www.global-labour-university.org/fileadmin/GLU_Working_Papers/GLU_WP_No.8.pdf.

18. Origins of the 8-hour day, State Library of Victoria, <http://ergo.slv.vic.gov.au/explore-history/fight-rights/workers-rights/origins-8-hour-day>.

19. Painter A. United Labor Party elected to Legislative Council // Professional historians Australia, <http://www.sahistorians.org.au/175/chronology/may/9-may-1891-united-labor-party-elected-to-legislative.html>.

20. Speech to Colonial Conference of 1897, quoted in J. Holland Rose et al., eds. *The Cambridge History of the British Empire: Volume VII: Part I: Australia* (1933).

21. Wendy Lewis, Simon Balderstone and John Bowan. *Events That Shaped Australia*. New Holland (2006).